

2019.06.16. - Rendhagyó beszélgetés Bogár László közgazdással a rendszerváltozás nevű folyamatról, arról, hogy hogy' is ment ez harminc éve, és még azelőtt; arról, hogy mi is az a szocializmus; hogy hogyan szorított kést az SZDSZ az MDF-esek torkához, és hogy mi volt a jelentősége Orbán Viktor harminc évvel ezelőtti beszédének.

Bertha László: Harmincéves a rendszerváltozásnak nevezett folyamat. Melyek azok a legfontosabb külső és belső tényezők, amelyek lehetővé tették mindezt Közép-Európában és itt, Magyarországon?

Bogár László: Talán nem árulok el nagy titkot azzal, hogy ezt elég sokszor megkérdezték már tőlem. Kezdem magam veterán bácsinak érezni, mint akihez a kis úttörők ellátogatnak, hogy „Ön még tetszett látni Lenint is, kérjük, meséljen!”

1969-ben érettségiztem, mindjárt fel is vettek a közgazdasági egyetemre, és ennek bizony 50 éve. Ha visszagondolok arra, hogy miként gondoltam én '69-ben 1919-re, azaz mínusz 50 évre, hát, mint Mátyás király uralkodására, valami ősi, egészen érdektelen távoli múlt, pedig az is 50 éve volt, meg ez is. És mostanában mindig szíven üt az is, hogy a rendszerváltás nevű folyamat már 30 éves. Mert ha az az ötven év így repült el, ez a mostani harminc még gyorsabban...

Valami egészen elképesztően különös szellemi játék ez, ahol mi vagyunk a játékszerek ebben az idő-örvénylésben, és mindaz, amit elmondok most, az ennek a lelki idő-örvénylésnek a része...

Számomra egy kicsit hamarabb kezdődött el a rendszerváltás nevű folyamat. Mert '78 és '80 között jelentek meg először írásaim országos folyóiratokban, és ezt követően kapcsolódtam be abba a beszélgető hálózatba, ahol az egyik oldalon olyan személyek ültek, mint Csurka István, Fekete Gyula, a későbbi lakiteleki nagy öregek, a másik oldalon pedig Pozsgay Imre, aki ekkortájt lett miniszter, Bíró Zoltán, aki az MDF egyik alapító elnöke volt vagy Bihari Mihály, aki később az Alkotmánybíróság elnöke lett.

Miért kavarg bennem sokféle érzélem mindezzel kapcsolatban? Éppen ezért, mert számomra a rendszerváltás '78- és '80 tájékán kezdődött. Akkor, amikor a magyar társadalom döntő többségének sejtelve sem volt arról, hogy egyáltalán létezik olyan, hogy rendszerváltás. Ajtóstul rontva a házba (mert a mai nemzedékek ezt értelemszerűen nem tudják átélni): aki felnőtt volt már a hatvanas-hetvenes években, annak számára teljesen természetes volt az, hogy itt nem rendszer van, hanem van egy szovjet birodalom, és mindenki ennek a része. Az már egy más kérdés, hogy persze senki nem merte definiálni a mai napig sem, hogy mi volt az a kis kaland, ami magát kommunizmusnak, bolsevizmusnak definiálta. És teljesen természetes volt mindenki számára, hogy itt változás csak akkor lesz, ha a Szovjetunióval, ha a Szovjetunióban történik valami.

„Jó lenne, ha történne valami” – tette hozzá mindenki. De közben tudták, hogy az katasztrofális is lesz egyben, mert harmadik világháborúhoz, 100 millió ember halálához vezethet. Ehhez képest az egész bomlás (csettintés) ennyi volt. Húsz éven keresztül az lett mondva, és mindenki természetesnek is tartotta, hogy „Nagyon jó lenne, ha lenne, de borzalmas lesz. Iszonyú árat fogunk fizetni érte.” Csak halkan teszem hozzá, hogy azért is érdemes Cseh Tamást hallgatni, mert van egy olyan dala, ami Alizról, a guminőről szól, és ennek egy visszatérő eleme, ami úgy hangzik:

»Kihúzó, leereszt, elteszem«. Nos, ennyi volt a rendszerváltás, mint Aliz, a guminő.

Az, hogy a Szovjetunió így tűnt el („Kihúzzom, leereszt, elteszem”), azt a kérdést is előhozza ám, hogy miként is jött létre. Mert ma is nagyjából ugyanolyan ócska, primitív hazugságok veszik körül az uralkodó, nyugati akadémiai szinteken (kremlinológia) a Szovjetunió létrejöttét, mint a végzetét.

Visszatérve az alapkérdésre: a rendszerváltás az a folyamat, amikor a magyar társadalom a szocializmusból átmegy a kapitalizmusba. Ennél egyszerűbb mondatot nem nagyon lehetne megfogalmazni, és ebben talán mindenki egyetértene (mert egyébként általában senki semmiben nem ért egyet), azonban van egy kis probléma: ennek a szikár, rövid tételnek mindhárom elemét definiálni kellene.

A hetvenes-nyolcvanas években elképesztő viccek születtek, például: „Hogy mi a szocializmus? A kapitalizmusból kapitalizmusba vezető út legkegyetlenebb szakasza”. Hogy ki volt az az ismeretlen zseni, aki ilyen hihetetlen pontossággal „definiálta” a szocializmust, nem tudom. Persze nem zárom ki a lehetőségét annak sem, hogy valaki már a hetvenes években tudta, mi történik a rendszerváltáskor, bár a káoszelmélet pont arról szól, hogy nagyon komplex rendszerek változását (ez a pillangóeffektus) icipici elmozdulások is teljesen más irányba terelhetik. Tehát ilyen értelemben nehéz elhinni, hogy valaki 20-25 évvel a rendszerváltozás előtt már pontosan tudta, mi fog történni, még ha az a valaki a világ abszolút ura is egyben. Bertha: Ön mégis milyen definíciókat adna?

Bogár: A magyar társadalom mindenképpen főszereplő, hiszen ő változik, benne történik változás. A szocializmus és a kapitalizmus problémakörét pedig én a lokalitás és globalitás erőterében szoktam szemléltetni. Mert van egy magyar nemzet nevű emberi közösség, ami lokális, magától azonban aligha bírt volna változni egy eszelős erejű globális hatalmi rendszerben. Tehát a globálnak is változnia kellett, így a szocializmus-kapitalizmus dichotómia csak a globálban értelmezhető.

Olyan, hogy szocializmus, természetesen nincs. Az a valami, ami magát szocializmusnak nevezte, az is a kapitalizmus része volt, tehát a kapitalizmus az, ami egy sokkal mélyebb szerveződési mód. Az én definícióm szerint a szocializmus egy perifériákon létrejövő brutális politikai kapitalizmus. Ez hívta magát először bolsevizmusnak, kommunizmusnak, szocializmusnak, majd a legvégső fázisában létező szocializmusnak.

Mondjuk, ami tényleg létezik, az nem teszi ki maga elé, hogy létezik, egyszerűen csak van. A pesti humor ezt is tökéletesen szemlélteti: „Mi a különbség a létező és a működő szocializmus között? A létező szocializmus nem működik, a működő szocializmus pedig nem létezik.” És tényleg így volt. A létező szocializmus nem működött, ennek következtében mindenki igyekezett levonni ebből bizonyos következtetéseket, főképp azt, hogy elkezdődött az a szakasz, hogy valójában csak a kapitalizmusból kapitalizmusba való átmenetről beszélhetünk.

Nagy Gábor: Vagyis a szocializmus egy kényszerítő passz. De még mindig ott a kérdés, minek ez az egész kitérő?

Bogár: Erre van egy viszonylag egyszerű válasz, egy megoldási kísérlet: a 19-20. század fordulóján az akkor már az egész világot felemésztő globális kapitalizmus számára hirtelen feltűnt az, hogy Nyugat-Európa perifériáján még mindig zárt paraszti társadalmak vannak. Oroszországban totálisan, de Kelet- és Közép-Európában is többé-kevésbé ez volt a helyzet. A kapitalizmus számára (mint a neve is mutatja: tőkefelhalmozó, miért tud tőkét felhalmozni: mert kifosztja az ember külső [ökológiai] és belső [lelki, erkölcsi] természetét) kellett valami rendkívül gyors, brutális mechanizmus a paraszti társadalom eltüntetésére, ami nem 150 évig tart, mint a korabeli Nagy-Britanniában és Franciaországban, hanem van rá 10-15 év, a pénz pedig nem számít. Ez lett a szocializmus.

Nagy: És el is tűnt a paraszti társadalom.

Bogár: Kellett hozzá egy kis brutalitás is: 20 millió halott, holodomor Ukrajnában, ötvenes évek Magyarországon, az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése, de végül sikeresen véghez vitték a projektet. A hatvanas évek közepére nincs paraszti társadalom Magyarországon, és 1968-cal (Új gazdasági mechanizmus) gyakorlatilag minden nehézség nélkül bevezethető lett volna a kapitalizmus. Háztáji gazdaság, fusizás és még sorolhatnánk, egy olyan félgyarmati perifériális kapitalizmus, mint amilyen végül lett is.

1968-ban egy kísérlet is születik erre, csak mivel Prágában leverik azokat, akik egy kicsit „előrefutnak”, ezért értelemszerűen itt, Magyarországon is visszafognak az egészből. De valójában pont az derül ki (még Kádár is, aki egy végtelenül primitív figura volt, ösztönösen felismerte), hogy a paraszti társadalom felszámolása után csak ténfergünk itt összevissza, így miért is ne lehetne ezen az alapon akár kapitalizmus is?

1981-ben már katasztrofálisan el vagyunk adósítva, ami gyakorlatilag hatvannyolccal kezdődik és a hetvenes években, az olajárrobbanással lett igazán felgyorsítva.

1996-ban beszélgettem azzal a Jacques de Larosiére-vel, aki akkor a Nemzetközi Valutaalap (IMF) vezérigazgatója volt. Ekkor mesélte el nekem azt a nyolcvanegyedik élményét, amikor inkognitóban Budapestre jött, és közölte Kádár Jánossal: a játszmának vége, Önöket sikeresen eladósítottuk, innentől kezdve nem a Népköztársaság úti szovjet nagykövetségéről kapják az instrukciókat, hanem Washingtonból. „Tessék szíves ezeket az instrukciókat betartani, mert ott a kés a nyakon. A szovjetek már aligha fogják Önöket kisegíteni, kisebb gondjuk is nagyobb ennél”.

És valóban: 1982 novemberében, pont azon a héten, mikor Leonyid Iljics Brezsnyev, a Szovjet Kommunista Párt főtitkára meghal, felveszik Magyarországot az IMF-be – a Szovjetunió tiltakozása ellenére. Mert hát belülről is Fekete Jánosok (a Magyar Nemzeti Bank egykori elnökhelyettese) és a többiek avatott kezekkel igyekeztek közelebb hozni ezt a kést a torkunkhoz.

Larosiére azt is elmesélte nekem, hogy mi volt erre Kádár reakciója: „Kedves Larosiére, csak nem gondolja, hogy ezzel nekem meglepetést okozott?” – tette fel a kérdés mosolyogva, cinikus hangnemben. Majd hozzátette: „Mi világ életünkben birodalmi seggnyalók voltunk. Észre sem vesszük, ha a birodalmi segget kicserélik előttünk. A feladatunk úgy is mindig ugyanaz. Az Önök seggét is ugyanúgy fogjuk naponta háromszor tisztára nyalni, mint az előző birodalmakét, majd meglátják, hogy nálunk jobb kollaboránsokat keresve sem találnak!”

Ez egyébként a rendszerváltásban be is bizonyosodott egészen a »szocialistákból« lett kapitalisták hatalmas üzleti karrierjéig terjedően.

Bertha: Milyen kilátások előtt álltak ekkortájt a közép-európai országok?

Bogár: Valójában akár jöhetett is volna a kapitalizmus Magyarországon, Csehszlovákiában, Lengyelországban minden további nélkül. Hiszen '56 (Budapest), '68 (Prága) és '80 (Gdansk), vagyis a három lázadás (amelyek mögött én a globális erők koncepcióját is sejtem) egy teszt is volt, hogy ezekben az országokban meddig lehet elmenni. És valószínűleg a szovjet birodalomnak is érdekében álltak ezek az erőpróbák – bármilyen furcsán is hangzik –, hiszen a szovjetek vezetői sem voltak teljesen hülyék. Tudták, hogy vissza fogunk térni a kapitalizmushoz, mivel a magántőkék már igencsak gyülekeztek ott is. Hodorkovszkij 1989-ben még Moszkvai panellakásban tengődik, tíz évvel később 30 milliárd dollár a vagyona. Nyilván a „semmitől” keletkeztek ezek a vagyonok is. A rendszerváltás „altatódalai” szerint egészen biztosan.

Nagy: Ön a teszt szót használta. Lehet, hogy ezt az ekkortájt apátiával küzdő magyar társadalom nem látta?

Bogár: Én azt mondanám inkább, hogy gyanakvással fogadta. De persze ott volt az apátia is. Akit ennyiszer átdaráltak sok mindenben, az azt mondja: „Láttam én már karón varjút”. A tanú c. film végén is elhangzik: „A az utolsó vacsorát is megette. Fel sem akasztják. Még pénzt is kap meg szabadon is engedik. Na, menjen a francba, egy brancs maguk mind”. Ez az egy „brancs” finoman jelzi, hogy a magyar társadalom vesztes többségének valami azt súgta, hogy jöhet itt akármi, én nagyjából ugyanúgy, mint az elmúlt évszázadok folyamán mindig, a vesztes többséghez fogok tartozni. És fájdalmas ezt kimondanom nekem, akit bűnsegédi bűnrészesség is terhel, hiszen tizenkét éven keresztül országgyűlési képviselő és kétszer államtitkár is voltam, hogy ez sajnos nem alaptalan állítás.

Amit a 2010 óta tartó berendezkedés heroikus erőfeszítésekkel megpróbál, az leginkább az, hogy ne romoljon tovább a helyzet, hogy próbálják megállítani a lepusztulást. Először a közmunkával, majd pedig azzal, hogy egymillió új munkahely jön létre. Még bennem is volt kétely, amikor erről beszélt 2010-ben Orbán Viktor. Erre eltelt 8-9 év, és 780 ezerrel több munkahely van Magyarországon. Ha minden szerencsésen alakul, 2020 végére meglesz az egymillió új munkahely, amit soha senki elképzelni sem tudott volna, hogy azt a másfél milliós munkahely-csökkenést, amit a rendszerváltás nevű folyamat okozott, annak a nagy részét egyetlen évtized alatt pótolni lehet.

A vesztesek számára a legfontosabb az elemi szintű létbiztonság. Ezt zseniálisan ismerték fel mindazok, akik végre stabilizálni, konszolidálni akarták a rendszerváltás rendszerét. És ez valóban Orbán Viktornak sikerült. Már az is hatalmas dolog, hogy a vesztes többség számára felmutatják a biztonságnak, tehát a szerény, de tisztas létbiztonság lehetőségét, ami magába foglalja azért azt is (és ez a nehezebb feladat), hogy ha én nem is tudok ebből kikeveredni, de arra lesz lehetőség, hogy a gyermekeim talán kimásszanak ebből. Ez a legkényesebb dolog, a társadalmi mobilitás kérdése, mert minden konszolidálódó társadalom egyúttal rugalmatlanabbá is szokott válni.

Bertha: Apátia, gyanakvás, vesztes többség. Orbán Viktor mégis odaállt a tömeg elé 1989. június 16-án, majd azt mondta: ruszkik haza! Volt ennek jelentősége?

Bogár: Orbán Viktor beszédének óriási jelentősége volt. Lelki, szimbolikus értelemben ez egy drámai csúcspontja volt a rendszerváltásnak. Az az ötszáz év, amióta birodalmi függésben éltünk, iszonyú nyomokat hagyott a magyar társadalmon, a magyar nemzet lelkületében. Ezért Orbán beszéde érzelmileg hihetetlen felszabadító erejű volt a magyar társadalom számára, úgy érezték, tulajdonképpen most nyílik esély arra, hogy történelmileg tényleg valami új korszak kezdődjön.

Nagy: 1990-ben maradt az állampárt. Viszont visszajöttek a jobbközép (MDF, KDNP, FKgP) pártok. És új, „rendszerváltó erőként” megjelent az SZDSZ. Mi a véleménye róluk?

Bogár: Az, hogy egymillió-kétszázezren szavaztak az SZDSZ-re, sajnos jól mutatja a társadalom illúzióját. „Sertés elvtársak, szavazzatok a böllérre” – olvasható George Orwell Állatfarm c. regényében, és körülbelül ez történt nálunk az SZDSZ-re szavazókkal is. De miért is? (Ennek még lehet jelentősége a következő, előttünk álló évtizedekben is.) Mert olyan „cukin antikomcsi volt az SZDSZ”. „Ők voltak a legkövetkezetesebben antikomcsik”. Néhányan kapiskáltuk (nem mondom azt, hogy ezt stratégiailag felismertük), hogy ez csak egy színjáték, és próbáltuk volna elmondani, de falra hányt borsó volt minden megszólalásunk. A magyar társadalom – mint mondtam – gyanakodott, de valóságos tudás birtokában a jelek szerint nem volt, mert egyébként ezt az SZDSZ-dúlást aligha engedte volna meg.

S hogy még cifrább legyen a helyzet, 1994-ben vissza is hozza bő 72 százalékos eredménnyel. Mert bár látszólag a szocikat rakják kormánypozícióba a választók, akik újra 3,60-as kenyeret ígérnek, de ez egy SZDSZ-es színjáték. Az a vicces az egészben, hogy az MSZP kapott 54 százalékot, az SZDSZ meg 18 százalékot. Ennek ellenére még vonakodtak is, hogy „mi, az SZDSZ nem megyünk be a kormányba, mert a szocik uralkodni fognak felettünk”. Arcátlanok voltak, de tényleg.

A dolog pont fordítva történt, mert ekkor már az MSZP-n belül ott volt a belső SZDSZ, amiből aztán Bokros Lajos is kihajtott. Vagyis nem arról volt szó, hogy az 54 százalékos MSZP megeszi a szegény, aranyos, radikálisan antikomcsi kis liberális pártot, hanem arról, hogy ez a kicsike SZDSZ keresztbe lenyeli a nagyra nőtt szocikat.

Nagy: Milyen nehézségekkel szembesült az MDF a kormányalakítás kapcsán?

Bogár: Többféle dimenzióban is értelmezhetők ezek a nehézségek. Az SZDSZ hármasszóval így hangzott: tudjuk, merjük, tesszük. És megint zseniális pontossággal lett megfogalmazva. Nem is tudtuk, nem is mertük sejteni, hogy mennyire zseniálisan van megfogalmazva, mert valóban csak nekik volt érvényes tudásuk arról, hogy ténylegesen mi történik. Nekünk legfeljebb sejtéseink voltak.

Bizonyos értelemben véve az a kormány azt sem tudta, hogy mit nem tud. Tehát nemcsak egyszerűen érvényes tudásai nem voltak, hanem a legtöbb döntő fontosságú kérdés túl volt a tudás horizontján. Azt sem tudta felfogni, hogy egyáltalán miről kéne tudnia ahhoz, hogy helyes döntéseket tudjon hozni ebben a helyzetben. Itt derül ki a legjobban az, hogy a tudás hatalom. A legnagyobb hatalma pedig annak van, aki azt határozza meg, hogy mi a tudás.

Eleve vert helyzetben voltunk, mert egy olyan erővel próbáltunk küszködni, amely a tudásnak is birtokában volt, mi több, ő volt az, aki meghatározta azt, hogy mi a tudás ebben a világban, hogy mi a releváns információ erről a világról, szemben velünk, a nemzeti oldal rendszerváltóinak döntő többségéről azt kell mondanom, hogy jó szándékúak, de tudatlanok és felkészületlenek voltak.

Az első és legfontosabb dolog, az a tudás- és információhiány volt, a tökéletes kiszolgáltatottság. Éjszakába, hajnalba nyúló kormányülések voltak, ebből is érzékelhető az, hogy először is el kellett jutni oda, hogy egyáltalán tudjuk, hogy miről van szó. A helyzetet leírni képes alkalmas elbeszélési mód azonban nem tudott létrejönni.

Nagy: Nem volt meg a kormányzóképeség.

Bogár: Akármilyen sajnálatos, valójában tényleg nem. Antall József erre használta a kamikazekormány kifejezést. De ez sem pontosan írja le, mert a kamikazében volt legalább valamilyen hősi póz. A miénkben sajnos semmilyen hősiesség nem volt. Inkább egy megalázó vesszőfutás volt a taxisblokádot követő időben, ahonnan valójában a belső SZDSZ és a külső SZDSZ is kénye-kedve szerint ütött-vágott minket, hajtatott végre velünk mindent. Amiket végre is hajtottunk részben tudatlanságból, részben kényszerből. Ez volt talán a legnyomorúságosabb időszak.

Nagy: Mivel tudta zsarolni az SZDSZ az MDF-et, ha a parlamenti többsége elvileg megvolt 1990-ben?

Bogár: A kormányalakítási tárgyalásokon az SZDSZ két dolgot kért: hogy ők adják a köztársasági elnököt és a média vezetőit. A taxisblokádnál hihetetlenül drámai módon mutatkozott meg, hogy ennek a két jelentéktelen dolognak mekkora ereje van. Göncz Árpád gyakorlatilag átsétált a parlament üléstermébe és átvette a hatalmat, a kezében lévő médiával a közbeszéd korlátlan urává lett. Gyakorlatilag egy puccsot hajtott végre arra hivatkozva, hogy ő a hadsereg főparancsnoka.

Nagy: Azt is olvastam Göncz Árpád visszaemlékezéseiben, hogy ő maga állította meg a hadsereget, hogy ne jöjjön Budapestre, mert elvileg elkezdődtek a mozgósítások.

Bogár: Ez valóban érdekes volt: a hadsereg magától is cselekedni kezdett, mert az érezhető volt, hogy a rendőrség nem állította helyre a rendet. Szerencse, hogy ez gyorsan lecsengett, mert az igazi életveszély lett volna. A hadseregnek a gépei is megvoltak, melyek néhány óra alatt letakarították volna a hidakat. Pár száz áldozat biztosan lett volna, és abban a fortyogó indulattömegben a néhány száz áldozat tízezresre emelkedett volna a következő hetek polgárháborús kavargásában.

Azt a képet soha nem fogom elfelejteni: abszolút 1956 volt. Az Alkotás utcán villamosok, buszok egymásra torlódva, járművek felborulva, iszonyú indulatos hullámzó tömeg. Ez az, amit én ott láttam pénteken reggel hétkor, és erre én is azt mondtam, hogy inkább akkor hagyjuk lecsengeni a dolgokat, hagyjuk rájuk, mindent tegyünk és ígérjünk meg, csak legyünk túl rajta. Ahogy Marx írja: „Die ganze Scheisse kommt zurück”, azaz visszapörög a régi szemét, mindaz a mocskok, ami ott a lelkekben megült, kimondatlanul. Az apátia és az indulat, agresszió volt az egyik pólus. Társadalom-lélektanilag nem lett volna szerencsés lejátszani ezt az életveszélyes játszmát.

Valóban az elnök állította meg a folyamatot, mert a hadsereg már magától intézkedett volna. Azt kell, hogy mondjam, hogy történelmileg helyesen tette, de csak azért, mert már benne voltunk a csapdában. Éppen az elnök „megbízóinak” cinikus csapdájában. Azután a kormány gyakorlatilag már nem létezett, a külső, belső SZDSZ pofozógéppé váltunk, és megsemmisítő vereséget szenvedtünk.

A fenyegetés, a hivatkozás egyrészt az volt: »Akartok még egy taxisblokádot?!« Másrészt az adósság, az eladósítás olyan szintű volt, hogy gyakorlatilag az állandó fizetéseképtelenség réme határozta meg azokat az éveket.

Tehát, ha valamit nem akartunk, esetleg vonakodtunk végrehajtani, akkor azt mondták: „Hát van ilyen, akkor a jövő hét elég nehéz lesz számotokra, ami meg utána jön, még nehezebb”. Ennek nagy része lélektani trükk volt, minden alap nélküli, de ki tudhatta ezt abban az időben.

Amikor Soros György megjelent, azt javasolta, hogy akkor majd ők átvállalják az egész adósságot (22 milliárd dollárt), viszont cserébe itt a lista arról, hogy a magyar gazdaság legértékesebb darabjait kéri. Főként a bank, biztosítás, energetika, kereskedelem, média kellett nekik. A tragikomédia az az egészben, hogy az adósság is megmaradt, és a nemzeti vagyon nagy része is elveszett. Csak a kamatra az elmúlt 30 évben átlagosan évente legalább 3 milliárd dollárt, vagyis összesen majdnem 100 milliárd dollárt fizettünk ki. Ez az összeg az abszolút semmire ment el. A nemzeti vagyon kevesebb mint felére csökkent.

Antall József, természetesen elutasítva ajánlatát, azt mondta Sorosnak, hogy nem tudja azt kommunikálni a magyar társadalom felé, hogy visszanyertük a szabadságunkat, de ennek az az ára, hogy elvesztjük az egész nemzeti vagyonunkat.

Ez a kés volt a nyakunkon, és csak rossz döntést tudtunk hozni. Az egyetlen, amit az a kormány megkísérelhetett, hogy legalább érzelmileg, szimbolikus aktusokban próbálta tartani a lelket a magyar társadalomban.

Az 1989-től 1999-ig terjedő időszakban a magyar társadalmat világháborús veszteség érte. A GDP visszaesése, a nemzeti vagyon megfélemeződése, az a deficit, ami az egészségvagyonban, demográfiai vagyonban bekövetkezett, egy világháborús pusztítással ért fel. A rendszerváltás lehetett volna a nemzeti felemelkedés folyamata, de mégsem az lett, mert mögötte valójában olyan globális hatalmi összefüggések voltak, amelyekkel kapcsolatban se tudásunk, se bátorságunk nem volt.

Bertha: Tetszettek volna forradalmat csinálni?

Bogár: Erről van szó! Tetszett volna egymillió embernek kijönni az utcára, és azt mondani: látjuk, miről van szó és nem engedünk. A békemenet 2011-ben valóban betöltötte azt a szerepet, hogy megmutassuk kedvesen, derűsen, hogy itt vagyunk, de ezt még egyszer nem fogjátok velünk megcsinálni semmilyen módon! Akkor nem kell a demokráciátok, a szabad piacotok, semmi nem kell, mi itt vagyunk, tudjuk, mit akartok, de nem fogjátok végrehajtani! 2011-12-ben bepróbálkoztak, az egekbe vitték az euró árfolyamát és a kamatot, pénzfegyverekkel megtámadtak. De álltuk az ütések. A forradalmat így értem. „Fegyvert ragadni gyöngesség, [...] jogállamban pénz a fegyver” – írja József Attila. Mint ahogy 2011-2012-ben meg is tapasztalhattuk. És a pénzfegyverekkel szemben valóban csak az eltökéltség marad. Van tudásom, van bátorságom és nem fogsz áttörni semmilyen körülmények között, amíg itt állok derűsen és magabiztosan! Tudom, hogy ki vagy, és van bátorságom megcselekedni mindazt, amit kell, úgy, hogy ne reménykedj kedves nem létező globális hatalom! A magyar társadalomnak most már van tudása, van bátorsága, van elszántsága. Tudja. Meri. Teszi, amit kell.

Bertha László - Nagy Gábor